AHOLI TURMUSH DARAJASI KO'RSATKICHLARI: DAROMADLAR VA XARAJATLARNING STATISTIK TAHLILI

Toxirov Muhammadjon
Guliston Davlar Universiteti talabalasi

Begimqulov Otabek
Guliston Davlar Universiteti talabalasi

Turayeva Gulizahro
Guliston Davlat Unversiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu tezisda O'zbekiston Respublikasida aholi turmush darajasini baholash, turmush farovonligini oshirish, aholi daromadlari va iste'mol harajatlari orasidagi bog'liqliklarni o'rganish va mavjud holatni tahlil qilishmasalalari yoritilgan.*

Kalit so'zlar*: turmush darajasi, statistik baholash, aholi daromadlari, birlamchi daromadlar, aholi xarajatlari, inson tarraqqiyot indeksi, inson kapitali.*

Abstract *In this article, the issues of assessing the standard of living of the population in the Republic of Uzbekistan, increasing the welfare of the population, studying the linkages between the incomes and consumption expenditures of the population and analyzing the current situation are covered.*

Keywords: *standard of living, statistical evaluation, population income, primary income, population expenditure, Human Capital Index, Human Capital.*

KIRISH. O'zbekistonning ijtimoiy yo'naltirilgan bozor iqtisodiyotiga o'tishining asosiy maqsadlaridan biri aholi turmush darajasini va sifatini oshirish hamda ijtimoiy soha yo'nalishlarini barqaror rivojlanishini ta'minlash hisoblanadi.. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek, yurtimizda yashayotgan har qaysi inson millati, tili va dinidan qat'iy nazar, bugungi hayotdan rozi bo'lib yashashi – bizning bosh maqsadimizdir. Yoshlarimizga munosib ta'lim berish, ularning ilm-fanga bo'lgan intilishlarini ro'yobga chiqarishimiz kerak.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Sh.M.Mirziyoyev. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 2019 yil uchun mo'ljallangan eng muhim ustuvor vazifalar haqidagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 28.12.2018 asosiy ma'lumot bo'lib hizmat qildi[1].

Bundan tashqari O'zbekiston Respublikasida 2016-yildan 2021-yilgacha bo'lgan aholi umumiy daromadlari tarkibini o'rganish bo'yicha internet saytlari[2]

MUHOKAMA VA NATIJALAR. Ushbu ko'zda tutilgan vazifalarni amalga oshirish uchun aholining ish xaqi va daromadlarini izchil va oldindan oshirib borish hamda iste'mol bozorida narxlar indeksining nomutanosib o'sishini oldini olishga doir chora-tadbirlarni qo'llashimiz zarur.

Aholi daromadlariga quyidagilarni kiritishimiz mumkin: - mehnati uchun olgan ish xaqi va boshqa to'lovlar; - individual mehnat hamda tadbirkorlik faoliyatidan daromad; - nafaqa, stipendiya va boshqa sotsial transfertlar, mulk daromadlari, renta, divident,

ijara daromadlari; - tuqlar, vorislik, sug'urta,qishloq xo'jalik maxsulotlari sotishdan tushumlar va boshqalar. Aholining umumiy daromadlariga pul daromadlari va natura ko'rinishidagi daromadlar kiradi. Xalqaro statistika amaliyotiga muvofiq, umumiy daromad "birlamchi daromad" va "transfertlardan olingan daromadlardan" tashkil topadi.

1-jadval

O'zbekiston Respublikasi aholisining umumiy daromadlari tarkibi 2016-2021 yillardagi ko'rsatkichlari tahlili

№t/r	Ko'rsatkichlar nomi	2016 й.	2017 й.	2018 й.	2019 й.	2020 й.	2021 й.
	Umumiy daromadlar - jami	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
	shu jumladan:						
I.	Birlamchi daromadlar	**73,0**	**75,6**	**79,7**	**84,0**	**79,1**	**76,3**
	shundan:						
1.	Ishlab chiqarishdan olingan daromadlar	70,3	73,2	76,9	80,9	75,8	73,3
2.	Mol-mulkdan olingan daromadlar	2,8	2,4	2,8	3,1	3,4	3,0
II.	Transfertlardan daromadlar	27,0	24,4	20,3	16,0	20,9	23,7

Birlamchi daromad esa, ishlab chiqarishdan olingan daromadlar va molmulkdan olingan daromadlarga bo'linadi. Transfertlardan olingan daromadlar o'z ichiga ijtimoiy transfertlar (pensiya, stipendiya va h.k.) va boshqa joriy transfertlarni qamrab oladi[3]. O'zbekiston Respublikasida 2016-yildan 2021-yilgacha bo'lgan aholi umumiy daromadlari tarkibini o'rganib chiqamiz(1-jadval)[4].

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, 2021-yilga dastlabki hisob- kitoblarga ko'ra aholi umumiy daromadlari tarkibida birlamchi daromadlar 76,3%ni, ishlab chiqarishdan olingan daromadlar ulushi esa 73,3 % ni, mol- mulkdan olingan daromadlar 3% ni tashkil qilgan. Birlamchi daromadlar 2019-yilga nisbatan 7.7% ga pasaygan.

XULOSA. Bilamizki, aholi turmush darajasini ifodalovchi asosiy ko'rsatkichlardan biri bo'lgan Inson taraqqiyoti indeksi (ITI) ko'rsatkichini hisoblashda BMT tomonidan hisobga olingan bu ko'rsatkich. O'zbekistonda Markaziy Osiyo mintaqasi va MDHning boshqa mamlakatlarida bo'lgani kabi, aholining o'rtacha ta'lim muddati ham yuqori darajada rivojlangan mamlakatlar ko'rsatkichlaridan past (O'zbekistonda 12.04 yil, rivojlanish darajasi yuqori bo'lgan mamlakatlarda kamida 13,6 yil, va rivojlangan mamlakatlarda 15 yildan ortiq).

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sh.M.Mirziyoyev. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti 2019 yil uchun mo'ljallangan eng muhim ustuvor vazifalar haqidagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi. 28.12.2018
2. Yakubov I.O., G'oyibnazarov B.K., Abdusattorova X.M., Ochilov K.T. Balans muammolari, O'quv qo'llanma O'z PYOUJ nashriyoti T. 200437-49.

3. Rustamovich, U. S. (2017). Features of innovative water management in the modernization of economy. *TRANS Asian Journal of Marketing & Management Research (TAJMMR)*, *6*(1), 45-53.
4. Умаров, С. (2017). Основные направления инновационного развития водного хозяйства и его поддержка. *Экономика и инновационные технологии*, (1), 43-50.
5. Turayeva, G. (2023). The significance of sustainability of grain production in the consumer basket. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 420, p. 01019). EDP Sciences.
6. Gulizahro, T., Jo'rayeva, N., Diyora, H., Oydin, A., Nilufar, R., & Nozima, R. (2023). Korxonalarda pul mablag'lari hisobini takomillashtirish. *Journal of Universal Science Research*, *1*(5), 951-954.
7. Umarov, S. R. (1993). Some boundary value problems for elliptic equations with a boundary operator of fractional order. In *Doklady Akademii Nauk* (Vol. 333, No. 6, pp. 708-710). Russian Academy of Sciences.
8. Umarov, S. R. (1992). On the well-posedness of boundary value problems for pseudodifferential equations with analytic symbols. In *Doklady Akademii Nauk* (Vol. 322, No. 6, pp. 1036-1039). Russian Academy of Sciences.
9. Nurumbetova, S. (2022). VAIN ASPECTS OF PRACTICAL RELIGIOUS EXAMINATION IN THE INVESTIGATION OF CRIMES RELATED TO PROHIBITED RELIGIOUS MATERIALS. Science and Innovation, 1(6), 108-113.
10. Xolmanova, Z. (2020). Kompyuter lingvistikasi. Nodirabegim:.-Toshkent, 247.